

ตลาดนัด: เครื่องบ่งชี้อันดับหนึ่งของความล้มเหลวจากการวางผังและออกแบบเมือง

โดย ฐาปนา บุญยประวีตร

Smart Growth Institute/thapana.asia@gmail.com/http://www.asiamuseum.co.th/

http://www.smartgrowthasia

สภาพปัญหา

ตลาดนัดหรือตลาดสดเคลื่อนที่เป็นเครื่องชี้สำคัญของความเป็นเมืองที่ล้มเหลวในการวางแผน (Unplanned City) และที่ความไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเมือง แม้ตลาดนัดไม่อาจเทียบได้กับ strip malls ซึ่งเป็นตัวแทนการกระจายตัวของเมืองและความผิดพลาดในการวางผังของสหรัฐอเมริกา แต่ตลาดนัดในประเทศไทยก็ได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่ใส่ใจของผู้บริหารเมืองในการออกแบบและการจัดการด้านตำแหน่งที่ตั้งและลักษณะเชิงสุขภาพภิบาลในฐานะหน่วยบริการสาธารณสุขที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับสุขภาวะของชุมชน และระบบการจัดการอาหารของชาวเมือง

ภาพตลาดนัดที่สกปรกรกรุงรังในย่านที่กระจายกระจายของเทศบาลแห่งหนึ่งในภาคใต้
ที่มา: ฐาปนา บุญยประวีตร (มิถุนายน 2557)

ทำไมต้องวางผังแก้ไขปัญหาลตลาดนัด

นอกจากสวนสาธารณะ สถานที่สาธารณะ สนามเด็กเล่น และสนามกีฬาแล้ว ตลาดนัดหรือตลาดสดชุมชนถือเป็นอีกเครื่องชี้วัดชนิดหนึ่งที่แสดงถึงความมีหรือไม่มีประสิทธิภาพในการวางผัง ออกแบบ และบริหารจัดการเมือง ตลาดนัดหรือตลาดสดชุมชนเป็นเครื่องชี้ด้านสุขภาพของคนในชุมชน เป็นเครื่องวัดโอกาสในการเข้าถึงอาหารสุขภาพ ความปลอดภัยด้านอาหาร และความมีชีวิตชีวาทางเศรษฐกิจของชุมชน ในทางผังเมือง ตลาดสดชุมชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดคุณภาพชีวิตประชาชน ซึ่งหากตลาดสดมีตำแหน่งที่ตั้งห่างไกลออกไปหรือมีลักษณะเป็นตลาดนัดที่ไม่มีสินค้าสดขายเป็นประจำทุกวันแล้ว จะทำให้ระบบห่วงโซ่การผลิตและการกระจายอาหารไม่มีความสมบูรณ์ ซึ่งส่งผลให้ประชาชนขาดโอกาสในการเข้าถึงอาหารคุณภาพ และสร้างความจำเป็นในการเดินทาง ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชน สรุปลงนี้

ภาพตลาดนัดในช่วงเวลา ก่อนเปิดขายซึ่งมีสภาพเป็นพื้นที่เสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมและทัศนียภาพ มีสภาพเป็นชุมชนที่ล้มเหลวในการวางแผนที่มา: ฐาปนา บุญยประวีตร (เมษายน 2557)

การเข้าถึงอาหารสดลดลง การเข้าถึงอาหารสดของประชาชนหมายถึงโอกาสในการได้รับสารอาหารที่ครบถ้วน เพียงพอ อันเป็นการส่งเสริมสุขภาพ

การเพิ่มค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาอาหาร ต้นทุนในการเก็บรักษาอาหารสดเป็นต้นทุนด้านพลังงานที่ประชาชนต้องใช้จ่ายมากขึ้น ในขณะที่ต้องเพิ่มระยะเวลาการเก็บรักษาอาหารสดแต่คุณภาพของสารอาหารกลับลดลง

กิจกรรมเศรษฐกิจในชุมชนขาดความต่อเนื่อง ระบบเศรษฐกิจจากการกระจายอาหารไม่มีความต่อเนื่องหากประชาชนพึ่งพาจากตลาดนัด และมูลค่าทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ไม่ได้ตกเป็นของคนในชุมชน

ผู้ผลิตอาหารกับชุมชนผู้บริโภคขาดความสัมพันธ์กัน ระบบอาหารสดของตลาดนัดได้ตัดห่วงโซ่ความสัมพันธ์ของเกษตรกรผู้ผลิตอาหารกับร้านค้าอาหารสดภายในชุมชน ทำให้กลไกการควบคุมด้านชนิด ปริมาณ และคุณภาพขาดการเชื่อมต่อ

ต้นทุนการเก็บรักษาอาหารของผู้ค้ามีมากขึ้น เนื่องจากระยะทางและเวลาในการส่งมอบและกระจายอาหารมีมากขึ้นตามช่วงเวลาก่อนเปิดจำหน่ายของตลาดนัด ส่งกระทบทางตรงให้ระดับราคาอาหารในตลาดโดยรวมเพิ่มขึ้น

การเพิ่มขึ้นของอาหารที่เน่าเสีย การขาดความสัมพันธ์ในเชิงห่วงโซ่การผลิตและการกระจายอาหารจะก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของอาหารเน่าเสีย ซึ่งจะเป็นภาระในการบำบัดของชุมชน และก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านโรคระบาดและโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ

ตลาดนัดเป็นอัตลักษณ์ที่บ่งชี้ความไร้ระเบียบของชุมชน เป็นแหล่งขยะมูลฝอยและแหล่งเพาะเชื้อโรคของชุมชน

ตลาดนัดเป็นเครื่องกระตุ้นให้ประชาชนมีความจำเป็นในการเดินทาง ตลาดนัดมักตั้งอยู่ภายนอกหรืออยู่บริเวณชายขอบชุมชนซึ่งมีระยะไกลกว่าการเดินทางของประชาชน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องเดินทางด้วยรถยนต์หรือยวดยานส่วนบุคคลเพื่อการเข้าถึง

ภาพการจัดวางผลไม้สดในร้านอาหารภายในสถานีขนส่งมวลชน

ที่มา: <http://www.bangkok.com/food-shopping.htm>

เกณฑ์การวางผังและออกแบบ

แนวคิดและทฤษฎีการผังเมืองจากทุกสำนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตอย่างชาญฉลาด (Smart Growth) และลัทธิชุมชนเมืองยุคใหม่ (New Urbanism) ได้กำหนดให้ตลาดสดชุมชนหรือหน่วยกระจายอาหารสด**ต้องตั้งอยู่อย่างถาวร บริเวณใจกลางชุมชน** ประชาชนต้องมีความสะดวกและมีความสามารถในการเดินทางหรือใช้ระบบการขนส่งมวลชนเพื่อเข้าถึงได้โดยสะดวก จะต้องมีระบบการจัดการด้านสุขาภิบาลที่ถูกสุขลักษณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมคุณภาพอาหารสด การจัดเก็บ การขนถ่าย และการจัดการด้านอาคารสถานที่ซึ่งต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

นอกจากนั้น Smart Codes และ LEED ND ยังมีข้อห้ามด้านทำเลที่ตั้งหน่วยบริการสำคัญของชุมชนที่ประชาชนต้องใช้เป็นกิจวัตร เช่น ตลาดสด โรงเรียนอนุบาล สนามเด็กเล่น หน่วยบริการสาธารณสุข สถานีขนส่งมวลชน โดย**ห้ามตั้งอยู่ห่างไกลจากใจกลางชุมชน หรือมีที่ตั้งไม่ต่อเนื่องกับชุมชน** โดยตำแหน่งที่ตั้งดังกล่าวจะต้องไม่เป็นสาเหตุให้**ประชาชนต้องใช้รถยนต์ส่วนบุคคลในการเดินทางเข้าถึง** และไม่เป็นต้นเหตุในการเพิ่มปัจจัยการเพิ่มขึ้นของอุบัติเหตุและความปลอดภัยของประชาชน

ข้อกำหนดในการวางผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและการออกแบบปรับปรุงฟื้นฟูเมืองของการเติบโตอย่างชาญฉลาดได้ระบุให้คำนวณความต้องการปริมาณอาหาร ความถี่ และเครื่องใช้ที่จำเป็นของประชาชนในแต่ละย่านการใช้ที่ดิน โดยจำแนกตามย่านหรือชุมชน ทั้งนี้ในการออกแบบระดับย่านจะต้องคำนวณหาจำนวนประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในแต่ละแปลงที่ดินและกำหนดตำแหน่งที่ตั้งพร้อมระบบการสัญจรด้วยการเดิน การใช้จักรยาน และระบบขนส่งมวลชนที่มีความสะดวกในการเข้าถึงตลาดสดชุมชน และต้องออกข้อกำหนดให้แต่ละย่านหรือชุมชนมีที่ตั้งของตลาดสดและร้านอาหารสดที่ชัดเจน (ท่านที่สนใจตัวอย่างการออกข้อกำหนดเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของตลาดสดและร้านอาหารสด ขอให้ศึกษาจากกฎหมายควบคุมอาคารและผังเมืองของเมืองนิวยอร์ก)

สำหรับย่านหรือชุมชนที่ออกแบบปรับปรุงตามแนวทางการพัฒนาพื้นที่รอบสถานีขนส่งมวลชน (Transit-Oriented Development) จะต้องออกข้อกำหนดให้มีร้านค้าอาหารสด ร้านอาหาร และตลาดสดในพื้นที่ที่ต่อเนื่องกับเส้นทางสัญจรภายในสถานี โดยต้องให้ประชาชนสามารถเข้าถึงตลาดสดหรือร้านค้าอาหารสดก่อนกิจกรรมการพาณิชย์ประเภทอื่น

สรุป

เพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นเมืองที่ล้มเหลวด้านการวางแผน ลดความเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อม สร้างเสริมภาวะการมีสุขภาพดี ด้วยการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงอาหารสด และสร้างความมีระเบียบในการใช้ประโยชน์ที่ดินและระบบการสัญจร จึงจำเป็นที่ผู้บริหารเมืองต้องให้ความสำคัญในการวางผังและออกแบบปรับปรุงฟื้นฟูเมือง เพื่อกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของ ตลาดสดชุมชนและหน่วยบริการพื้นฐานให้มีความชัดเจน ในพื้นที่ที่ได้ออกแบบปรับปรุงแล้ว ควรออกข้อกำหนดห้ามการสร้างตลาดสดที่มีลักษณะเป็นตลาดนัดอย่างเด็ดขาด และให้ความสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ที่ประชาชนอยู่อย่าง หนาแน่นโดยจัดให้มีร้านค้าอาหารสด และตลาดสดที่มีคุณภาพ สร้างระบบการสัญจรเข้าถึงตลาดสดที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

Andress Duany and Jeff Speck with Mike Lydon, (2010) The Smart Growth Manual, McGraw-Hill Books (New York)

Congress for the New Urbanism,(2010), LEED Neighborhood Development,
<http://www.cnu.org/leednd>